

výroby, včetně výroby zlata), zesiluje organické propojení funkce světových peněz (zlata) a funkce regionálních měn (například v podobě dolaru).

V důsledku stále složitějšího pohybu světové ekonomiky, který byl závažně ovlivněn vědeckotechnickou revolucí, vyvstává nově prostor pro zahraničně politicko-ekonomickou činnost regionů.

Hospodářská politika regionu má dvě hranice. Vnitřní, danou koncem konců v podstatě možnostmi, které poskytuje daný regionální ekonomický organismus pro realizaci vědeckotechnické revoluce, a vnější, ve smyslu možností manévrování v institucionálním rámci světové ekonomiky.

Institucionální rámec světové ekonomiky, i když je ve své činnosti modifikován a pokriven kapitalistickou formou, musí plnit svou objektivní úlohu, jako je tomu například v případě Mezinárodního měnového fondu. A tato nezbytná objektivní role těchto mezinárodních ekonomických organizací, která stále roste, dává regionálním celkům jistý manévrovací prostor.

Přitom dochází k organičtějšímu propojení zahraničně ekonomické a zahraničně politické činnosti regionů v tom smyslu, že například zlato se stalo politickým argumentem Francie v jejím dialogu s USA, stejně tak jako Spojené státy naopak prohlásily výměnu dolaru ze zahraničí za americké zlato za politicky nepřátelskou činnost.

Celkově lze říci, že vliv vědeckotechnické revoluce na procesy světové ekonomiky i světové politiky je velmi mnohostranný, bezprostřední i zprostředkovaný, přičemž se projevují jak určité obecné rysy těchto procesů, tak specifika vyplývající z jejich kapitalistické či socialistické formy.

VLIV EKONOMICKÝCH REFORM NA ZAHRANIČNÍ HOSPODÁŘSKÉ VZTAHY SOCIALISTICKÝCH ZEMÍ

Radoslav Selucký

I.

Ekonomické reformy, které se v posledních letech uskutečňují téměř ve všech evropských socialistických zemích, mají při všech konkrétních rozdílných zásadách, z nichž vycházejí, jedno společné: více či méně rychlý a intenzivní odchod od nezbožního, centralistického modelu fungování socialistické ekonomiky. I když v některých zemích nebyly formulovány cílové podoby referem, jejich obecná tendence je shodná: posilování ekonomických nástrojů řízení a potlačování či oslabování administrativních metod, posilování významu zbožně peněžních vztahů a působení zákona hodnoty s jeho mechanismem nabídky a poptávky, posílení samostatnosti podniků jakožto základních jednotek ekonomické aktivity a vytváření většího prostoru pro jejich podnikání a obchodování, uplatňování poznatků vědeckého řízení v celé sféře společenské ekonomiky a snaha po prosazení intenzivních faktorů hospodářského růstu na úkor faktorů extenzivních.

Ekonomické reformy v evropských socialistických zemích jsou výsledkem racionální reakce lidí na nedostatky, jež jsou imanentní nezbožnímu modelu fungování socialistické ekonomiky. Nezbožní model socialistické ekonomiky postrádal samočinně fungující mechanismus, jehož prostřednictvím by do-

cházel k plynulé výměně činností mezi jednotlivými sférami ekonomiky a k neustálému korigování výrobní činnosti trhem. Proto se pozornost teoretiků zaměřila na formulaci zásad zbožího modelu socialistické ekonomiky, v němž by došlo k syntéze společenského plánování s využíváním tržního mechanismu, v němž by zboží a peněžní vztahy byly jedinou formou projevu socialistických výrobních vztahů.

I když zboží model socialistické ekonomiky ještě nebyl důsledně vytvořen v žádné socialistické zemi (Federativní lidová republika Jugoslávie se k němu však již přiblížila a ČSSR a Maďarská lidová republika mají už přesnější představy o jeho cílové podobě), začínají se otevírat některé nové problémy v oblasti zahraničních ekonomických vztahů mezi socialistickými zeměmi, třebaže některé z problémů, jímž je věnována tato úvaha, nejsou zatím zralé k okamžitému řešení a jsou teprve předmětem prvních diskusí, v průběhu realizace ekonomických reforem začnou mít základní význam pro vytváření nových forem ekonomických vztahů mezi socialistickými zeměmi.

II.

V posledních dvou letech se objevila v odborném tisku jednotlivých socialistických zemí řada studií a diskusních článků, jejichž autoři z různých aspektů analyzují situaci, k níž dochází v Radě vzájemné hospodářské pomoci. Zejména se zabývají druhým výrazným poklesem ve výměně zboží mezi některými socialistickými státy v roce 1966, který spolu s vyvrcholením extenzivního rozvoje jednotlivých národních ekonomik signalizuje, že mezinárodní socialistická dělba práce vyžaduje kvalitativně nové řešení. Toto kvalitativně nové řešení spočívá v tom, že v hospodářské spolupráci mezi zeměmi RVHP musejí začít hrát větší úlohu ekonomická kritéria, což je v souladu se snahou jednotlivých států zvyšovat efektivnost své ekonomiky a posilovat intenzivní prvky hospodářského růstu. Konkrétní kroky k realizaci tohoto obecně přijatelného řešení však narážejí na rozdílnost zájmů jednotlivých socialistických zemí, jež vyplývá z jejich různé ekonomické vyspělosti, z dosavadního převážně autarkního rozvoje, a tedy i z homogenosti zbožívé struktury, z rozdílné struktury zahraničního obchodu (vývozci surovin a vývozci hotových výrobků, zejména strojů) atd. K těmto starým překážkám přistupuje nyní ještě nový faktor v podobě nerovnoměrného vývoje ekonomických reforem.

I když tendence ekonomických reforem v různých socialistických zemích působí jedním směrem, existuje dosti podstatný rozdíl mezi státy, které usilují o přechod k tržní socialistické ekonomice, a mezi státy, které zaměřují svou pozornost pouze na zdokonalování ekonomických nástrojů řízení při zachování rozpisu plánu prostřednictvím závazných ukazatelů a které rozvíjejí ekonomické nástroje především ve vztazích mezi výrobou a obchodem. Do první skupiny patří z členských států RVHP Československo a Maďarsko (Jugoslávie není členem RVHP), do druhé skupiny patří NDR, SSSR, Polsko a Bulharsko. Rozdílná intenzita prováděných ekonomických reforem se projevuje i v rozdílném postavení podniku jako základní jednotky hospodářské sféry v jednotlivých socialistických národních ekonomikách.

Jedním z předpokladů ekonomického systému řízení, o jehož realizaci usiluje Československo, je postavení podniku jako autonomního subjektu so-

cialistického podnikání, který jedná svou mocí a ve svém zájmu, vstupuje do ekvivalentních vztahů s ostatními subjekty hospodářské činnosti a sleduje ve sféře hospodářské aktivity svůj ekonomický cíl spočívající v dosahování optimálních výsledků při vynaložení minimálních nákladů. Řídící centrum neukládá podniku závazné úkoly, nýbrž se snaží především o to, aby regulací tržních podmínek ovlivňovalo jeho jednání a rozhodování a zaměřovalo jeho ekonomický zájem tak, aby se dostával více méně do souladu s makroekonomickými záměry plánovaného centra. Každý podnik si musí udržovat svou reprodukční základnu, musí krýt všechny své náklady ze svých příjmů a svou hospodářskou činností si opatřovat prostředky na rozšířenou reprodukci, ať již přímo nebo za pomoci úvěru. Ve své hospodářské činnosti by měl podnik reagovat na měnící se situaci na trhu a pružně přizpůsobovat svou nabídku tržní poptávce; jediným omezujícím faktorem této pružnosti jsou rámcová pravidla, jimiž centrum vymezuje podnikům prostor pro jejich podnikatelskou činnost, a dlouhodobě působící ekonomické nástroje, jejichž prostřednictvím centrum reguluje trh a působí na chování všech subjektů hospodářské sféry.

Podnik se tedy chová jako výrobce zboží, jehož vztahy s ostatními podniky jsou vztahy koupě a prodeje. Nezadatelným právem každého podniku má být podle této koncepce to, aby si svobodně volil hospodářské a obchodní partnery, tedy aby si vybíral mezi dodavateli, aby si měl možnost vybírat mezi podniky, s nimiž chce navázat užší kooperační svazky, a nakonec aby měl možnost svobodně si vybírat mezi odběrateli, kteří projeví zájem o jeho výrobky nebo služby.

Toto nové postavení podniku se zatím důsledně prosadilo pouze v jugoslávské socialistické ekonomice; pokud jde o Československo a Maďarsko, potvrzuje zřejmě ještě delší dobu, než jejich ekonomické reformy pokročí natolik, aby se tyto programové cíle realizovaly v praxi. Nicméně však už některá oprávnění, jež přinesla československým podnikům první opatření ekonomické reformy v roce 1967, mění jejich vztah k některým transakcím zahraničního obchodu. Jednotlivé podniky začínají mít zájem pouze o nákup takových výrobních prostředků, které jim vyhovují dodací lhůtou, technickými kvalitami a dobrými provozními vlastnostmi, tedy o nákup strojů a zařízení, které zvyšují efektivnost jejich hospodaření, zvyšují jejich technickou úroveň a přispívají k tomu, aby produkce podniku odpovídala svými parametry i cenou požadavkům domácího i zahraničního trhu, aby podnik byl způsobilý konkurence. Na rozdíl od dřívějšíka mají nyní československé podniky právo odmítnout nákup výrobků, které nemohou přispět k zvýšení efektivnosti jejich hospodaření. Toto právo je ovšem reálné pouze tehdy, mají-li možnost vybrat si mezi několika dodavateli, mezi několika nabídkami. V každém takovém případě se chovají podnikatelsky, což znamená, že neodpovídá-li dovážené zboží jejich požadavkům, prostě je od dovozní organizace nekoupí. Jinak řečeno, podnik se chová stejně k domácímu i zahraničnímu dodavateli a toto jeho chování musí dovozní organizace nebo zahraniční partner respektovat.

Toto nové postavení a z něho vyplývající nové chování podniku vnáší — a úměrně realizaci ekonomické reformy bude vnášet — nový prvek do zahraničně obchodních transakcí. Dosavadní obchod mezi zeměmi RVHP se opíral o zásady vlastní administrativnímu systému řízení. V zahraničním obchodu uvnitř RVHP převládaly prvky naturální směny, přičemž dovozní kvóty byly většinou pouhým výrazem deficitu v materiálových či zbožních bilancích

a vývozní kvóty výrazem přebytků jednotlivých komodit. Jednotlivé podniky si nemohly vybírat ani domácí, ani zahraniční dodavatele; byly nuceny jednat podle direktivních ukazatelů plánu nebo podle příkazů nadřízených orgánů bez ohledu na to, zda to pro ně bylo výhodné či nikoliv. Mění-li se nyní postavení československých podniků, setkáváme se již s prvními důsledky této změny: mnohé československé podniky odmítají kupovat a dovozních organizací importované výrobky, které kvalitou, technickými parametry či provozními vlastnostmi neodpovídají jejich ekonomickým či technologickým potřebám. Nemají-li být československé podniky uváděny do schizofrenního postavení, musejí mít stále se zvětšující právo chovat se tímto způsobem jak ke všem domácím, tak ke všem zahraničním partnerům, tj. uzavírat akty koupě a prodeje výlučně v souladu s efektivností a rentabilitou svého hospodaření.

Změny v postavení podniku, k nimž dochází úměrně realizací československé ekonomické reformy, začínají mít tedy praktický vliv na výměnu zboží s některými jinými socialistickými zeměmi a zpřísněním kritérií mohou i v budoucnu působit omezujícím způsobem na dovoz některých komodit ze zemí RVHP, zejména pak strojírenských výrobků.

Československá ekonomická reforma dále předpokládá, že podniky, které nejsou schopny efektivně vyrábět a rentabilně hospodařit, nemají být udržovány uměle při životě na úkor celkové efektivnosti československého národního hospodářství. Neobstojí-li tedy československé podniky svou produkcí na zahraničním i domácím trhu a neprokáží-li tím své ekonomické oprávnění, měly by buď změnit svůj výrobní program nebo by měly být uzavřeny. Teoreticky ani prakticky nelze vyloučit případy, že některé československé podniky neobstojí v konfrontaci se světovým trhem, neobstojí v konfrontaci ani s domácím trhem, ale obstojí ještě jistou dobu v konfrontaci s trhem RVHP. Tato možnost není vyloučena v důsledku toho, že některé méně vyvinuté socialistické země mají nižší požadavky na kvalitu a na technickou úroveň výrobků, než jaká je běžná na světovém nebo na československém trhu. Zdálo by se, že pro Československo by měly být tyto možné případy jednoznačně výhodné. Skutečnost však nasvědčuje, že tomu tak nemusí být. Bude-li totiž československý vývoz do jednotlivých socialistických států trvalejší a výrazněji převyšovat československý dovoz z těchto států, bude i nadále růst československé aktivní saldo obchodní bilance s těmito zeměmi. Pokud by měl mít tento trend dlouhodobější charakter, znamenalo by to při nepřevoditelnosti aktivního salda v podstatě úvěrování některých socialistických států Československem v míře, jež přesahuje možnosti československého národního hospodářství, a umrtvování části nově vytvářeného československého národního důchodu. Růst československého vývozu do některých socialistických zemí při klesajícím československém dovozu z některých socialistických zemí se projevuje jako faktor zvyšující inflační tlak v československém národním hospodářství, neboť při výrobě exportovaného zboží byly spotřebovány suroviny, opotřebený stroje a vyplaceny mzdy za vynaloženou živou práci, aniž se do naší země vrátil zpět příslušný ekvivalent v podobě suroviny, strojů nebo spotřebního zboží. Tento negativní důsledek aktivního salda obchodní bilance mezi členskými zeměmi RVHP platí všeobecně a nemusí se tedy týkat vždy jenom Československa. Jeho základní příčinou je dnes již překonaná struktura výroby v jednotlivých socialistických zemích a z ní vyplývající nevyváženost mezi vzájemným vztahem poptávky a nabídky na trhu uvnitř RVHP. Kdyby však bylo možno čerpat aktivní saldo obchodní bilance ve volně směnitelné

měně jak uvnitř RVHP, tak mimo ni, situace by se podstatně změnila. Tím narážím na otázku konvertibility měny, která — jak se zdá — vyvstane dříve či později s větší či menší naléhavostí v každé socialistické zemi, která usiluje o důsledné uplatnění zbožního modelu ekonomiky a v níž podíl zahraničního obchodu na národním důchodu přesahuje dvacet procent.

Příliš vysoké aktivní saldo obchodní bilance se zeměmi RVHP tedy není za dnešních podmínek tak výhodné, jak by se mohlo na první pohled zdát. Potíž však spočívá v tom, že okamžitý zájem o konvertibilitu měny mají pouze některé socialistické země, kdežto jiným socialistickým zemím vyhovuje zatím současný stav. Země, které jsou ekonomicky vyspělé, mají velký obrat zahraničního obchodu a usilují o vytvoření plánovaného tržního socialistického hospodářství, mají větší zájem o řešení problému konvertibility měny než ostatní socialistické státy.

III.

Podobně jako uvnitř každé národní ekonomiky dochází k zájmovým rozporům mezi jednotlivými podniky, mezi výrobou a obchodem a mezi jednotlivými odvětvími hospodářské činnosti, dochází k zájmovým rozporům i mezi národními ekonomikami uvnitř RVHP. Tyto zájmové rozpory se projevují v několika rovinách. Především vystupují na povrch při jednáních o specializaci. Protože struktura průmyslu řady členských zemí RVHP je podobná, je každá dohoda o specializaci podmíněna jistými ústupky některého ze zúčastněných partnerů. Je v zájmu většiny zemí, aby si udržely výroby méně náročné na suroviny a náročnější na kvalifikovanou práci. Ryze ekonomická hlediska se však při těchto jednáních nejednou střetávají s hledisky politickými. Posuzováno pouze z hlediska ekonomické efektivnosti, bylo by neúčelnější, aby při rozhodování o specializaci bylo hlavním kritériem to, jak je která země s to s minimem nákladů produkovat v dostatečném množství dokonalé výrobky. Posuzováno z hlediska vzájemné pomoci a vyrovnávání hospodářské úrovně jednotlivých socialistických zemí samo toto ekonomické hledisko neobstojí. Pokud plně platila stará soustava řízení, vyrovnávaly se zisky a ztráty v rámci celého národního hospodářství jednotlivých zemí. V jednom případě a v jednom odvětví země získala, v druhém případě a v jiném odvětví něco ztratila. Nová soustava plánovitého řízení v ČSSR však přenáší důsledky zisků i ztrát přímo na jednotlivé podniky, které mají přirozený zájem na tom, aby uzavíraly pouze takové dohody o specializaci, které jsou z jejich hlediska výhodné. Zdá se, že tato nová situace vyžaduje nové řešení. Nabízí se otázka, zda nenazrává situace pro plnější uplatnění mechanismu nabídky a poptávky na trhu RVHP, který by umožnil jednotlivým podnikům reagovat při rozhodování o otázkách specializace a kooperace bezprostředně na reálné tržní podmínky. Nabízí se rovněž otázka, zda by nebylo možno uvažovat o důslednějším oddělení ryze obchodních činností od aktů vnější hospodářské politiky, tj. oddělovat normální ekonomické akty podniků od poskytování hospodářské pomoci orgány státu. Tato otázka nabývá aktuálnosti již nyní a její význam vzroste úměrně tomu, jak budou v jednotlivých zemích, vytvářejících tržní model plánované socialistické ekonomiky, slábnout přímé zásahy centrálních státních orgánů do podnikových záležitostí.

Druhá rovina, v níž dochází k zájmovým rozporům mezi jednotlivými socia-

listickými zeměmi, se týká forem výměny vědeckých a technických informací. Dosud platila uvnitř RVHP zásada bezplatného poskytování dokumentace a licencí, která byla sice výhodná pro méně vyspělé socialistické státy, ale nevýhodná pro státy vyspělejší. Posílení ekonomických a komerčních hledisek v hospodářské spolupráci vedlo k tomu, že se uvnitř RVHP začíná obchodovat s licencemi a patenty podle zásad běžných na celém světě. I v této oblasti se tedy normalizují vztahy mezi jednotlivými socialistickými státy na tržní základně, která — jak se zdá — vytváří dobré podmínky pro odstraňování různých třecích ploch a pro vznik pocitu, že pro jednu ze zúčastněných stran je spolupráce výhodnější než pro stranu druhou.

Třetí rovinu, v níž lze pozorovat projevy zájmových rozporů, tvoří různorodá skladba exportu a importu jednotlivých socialistických států. Některé socialistické země vyvážejí především hotové výrobky, kdežto jiné socialistické země vyvážejí především suroviny. Není sporu o tom, že vývoz surovin není tak efektivní jako vývoz hotových výrobků a že investice, vkládané do rozvoje surovinové základny, mají delší dobu návratnosti než investice vkládané do rozvoje zpracovatelských odvětví. Navíc k tomu přistupuje skutečnost, že akumulací zdroje zemí exportujících suroviny jsou značně omezené. Je přirozené, že exportéři surovin nechtějí nést na svých bedrech všechnu tíži rozvoje surovinové základny, zejména při platnosti dnešních světových cen surovin. Na druhé straně však nelze přehlédnout ani zájem zemí importujících suroviny. Některé tyto země totiž budovaly a rozšiřovaly v minulém období surovinově náročná odvětví ani ne tak ze zřetelů jejich ekonomické efektivity, ale především z širších politických a ekonomických zájmů celé světové socialistické soustavy. Tato odvětví byla rovněž investičně velmi náročná a návratnost vložených investic značně dlouhodobá.

Lze uvažovat o různých variantách řešení těchto zájmových rozporů. Jednou z možností, které se již využívá, jsou investiční úvěry importérů surovin exportujícím zemím, splatné v dodávkách surovin. Při využívání této možnosti však dochází k rozdílnosti názorů na to, zda investiční úvěr má být poskytován podle relací světového trhu, nebo podle relací platných na vnitřním trhu zemí exportujících suroviny. Převyšují-li náklady na rozšíření surovinové základny v socialistických zemích, jež exportují suroviny, náklady běžné v jiných zemích exportujících suroviny, neměly by tento rozdíl nést na svých bedrech vysokými úvěry importérské země. Je pochopitelně možné, aby se partneři vzájemně dohodli na podmínkách investičních úvěrů bez ohledu na relace světového trhu. Nicméně se zdá, že má-li se prosazovat ve vzájemných hospodářských vztazích mezi socialistickými státy stále výrazněji princip ekonomické kalkulace, měly by být takové dohody spíše výjimkou než pravidlem.

Zdá se, že pro řešení surovinového problému lze využít i jiné možnosti. Země importující suroviny budou technickým rozvojem a intenzifikací technologických procesů snižovat normy spotřeby surovin a měnit strukturu svého průmyslu tak, aby se v celkovém objemu jejich průmyslové výroby výrazněji snižoval podíl surovinově náročných odvětví, případně aby se pokusily dovážet suroviny kvalitnější, umožňující při stejné váze a objemu vyšší výťažnost. Toto druhé řešení klade na země importující suroviny rovněž vysoké investiční nároky. Je nutno brát také v úvahu skutečnost, že exportují-li některé socialistické země stroje a zařízení, musejí je prodávat za ceny odpovídající světovým cenám i tehdy, převyšuje-li národní hodnota těchto výrobků

světovou hodnotu. Zdá se, že důslednější provádění ekonomických reforem bude zvyšovat tlak na konfrontaci národních výrobních nákladů se světovými výrobními náklady tak silně, že každá země bude muset začít vyvíjet velké úsilí o zefektivnění veškeré své výroby, zejména pak výroby v exportních odvětvích. Patřím k ekonomům, kteří vidí hlavní zdroj efektivnější výroby ve vytváření racionálního systému plánovitého řízení, zejména pak v zabudování tržního mechanismu a metod ekonomické regulace do modelu fungování socialistické ekonomiky.

IV.

Jedním z předpokladů zefektivňování výroby je kooperace mezi podniky jednoho nebo několika odvětví, a to kooperace nejen uvnitř hranic národní ekonomiky, nýbrž i v nadnárodním rámci. Kooperace má význam jak z hlediska technologického a výrobního, tak i z hlediska obchodního: prostřednictvím partnera může podnik pronikat se svými výrobky na vnitřní trh druhé země, případně se může dostat prostřednictvím svého partnera i na trhy třetích zemí. Stupeň zapojení jednotlivých států do světové dělby práce lze nepřímou vyjádřit i intenzitou mezinárodních kooperačních dohod mezi podniky.

I když v posledních letech se v rámci RVHP zvýšil počet případů mezinárodní kooperace mezi podniky členských zemí, neodpovídá tento stav naléhavým zájmům a potřebám jednotlivých socialistických zemí. Administrativní systém plánovitého řízení příliš nestimuloval kooperační dohody plynoucí z ekonomických zájmů jednotlivých podniků. Výrobní spolupráce i sdružování podniků uvnitř národních ekonomik se uskutečňovaly administrativními formami a příkazy. Cílová podoba československé ekonomické reformy předpokládá, že podnikům bude ponechána jen obecnými pravidly regulovaná volnost v uzavírání kooperačních dohod jak v rámci národní ekonomiky, tak v rámci mezinárodní dělby práce. Dostanou-li v průběhu příštího období československé podniky možnost volně uzavírat kooperační dohody se zahraničními partnery, bude to samozřejmě vyžadovat jisté institucionální a právní úpravy. Zdá se však, že jednostranné uvolnění podnikové iniciativy nepostačí. Mají-li socialistické podniky jedné země uzavírat kooperační dohody se socialistickými podniky jiných zemí, předpokládá to *oboustranné* uvolnění podnikové iniciativy a unifikaci právních úprav zahraničně hospodářských styků jednotlivých podniků. Pokud nebudou vytvořeny pro nadnárodní kooperaci podniků tak příznivé podmínky jako pro kooperaci uvnitř národní ekonomiky, nebude podpořen zájem jednotlivých podniků pouštět se do spolupráce se zahraničními partnery. Pod těmito příznivými podmínkami rozumím právo podniku samostatně rozhodovat o všech otázkách, jež se týkají dohod se zahraničním partnerem, řešit všechny problémy každodenní spolupráce bez vměšování nadřízených orgánů, pružně vysílat vlastní pracovníky do kooperujícího zahraničního podniku k operativnímu řešení běžných otázek atd. I když posilování pravomoci a samostatnosti podniků ve všech socialistických zemích vytváří pro rozvoj kooperace lepší předpoklady, než jaké existovaly v minulém období, existují stále ještě určité překážky, zpomalující uvolnění tohoto ekonomicky nezbytného procesu. Kromě některých omezení administrativně právní povahy vidím hlavní překážku rozvoje kooperace v tom, že měna socialistických zemí není konvertibilní dokonce ani uvnitř RVHP, a že tedy jednotlivé

podniky nemohou běžně kupovat za své finanční prostředky valuty jiných socialistických zemí. Složitě přepočtové koeficienty, jež platí v různých socialistických zemích, svazují jednotlivým podnikům ruce a omezují jejich iniciativu při navazování ekonomicky prospěšných kooperačních dohod. Podniky zatím nemohou jednat mezi sebou přímo, nýbrž pouze prostřednictvím různých nadřízených hospodářských nebo dokonce správních orgánů, nemohou volně převádět zisky vyjádřené v jedné měně na druhou měnu, nemohou přímo mezi sebou uzavírat obchodní smlouvy, nemohou si poskytovat obchodní úvěr atd. Všechna tato omezení jsou produktem starého systému administrativního řízení, starého nezbožního centralistického modelu socialistické ekonomiky. Zdá se, že ekonomické reformy v Československu a v Maďarsku již nyní umožňují, aby se začalo jednat zatím aspoň bilaterálně o uvolnění tuhých omezení, jež přežívají z minulého období. Všimněme si, že to je už podruhé, kdy se ekonomická realita dostává do rozporu s dosavadními měnovými vztahy uvnitř RVHP a otevírá problém konvertibility socialistických měn.

S problémy kooperace souvisí těsně i problém volnějšího nebo zcela volného pohybu pracovních sil uvnitř RVHP. Některé socialistické země mají velké rezervy pracovních sil, a tedy i potíže s vytvářením nových pracovních příležitostí, v některých zemích existuje skrytá nebo dokonce zjevná nezaměstnanost. Jiné socialistické země mají zase naopak nedostatek pracovních sil, zejména v odvětvích důležitých k dosažení ekonomické rovnováhy (stavebnictví). Zdá se, že podobná omezení, jež brání plnějšímu rozvoji kooperace, brání i volnějšímu pohybu pracovních sil mezi jednotlivými socialistickými státy. Faktorem, který nelze zanedbávat, je i problém ne zcela reálných měnových kursů pro neobchodní platby, nesměnitelnost měn, omezení týkající se vývozu národních peněžních znaků do zahraničí, značně odlišná cenová hladina v jednotlivých socialistických státech atd. Přitom je stále zřejmější, že nelze usilovat o integrační pohyb uvnitř RVHP bez zásadního řešení těchto otázek, jež jsou sice známy už delší dobu, ale jejichž naléhavost se zvyšuje hlavně v důsledku ekonomických reforem.

V.

Vývoj teoretických názorů na problematiku ekonomické integrace socialistických ekonomik neprobíhá v jednotlivých socialistických zemích rovnoměrně. Rovnoměrně neprobíhají ani jednotlivé ekonomické reformy. Ale začíná se prosazovat přesvědčení, že k ozdravení ekonomické situace jednotlivých socialistických zemí vede nikoli prohlubování autarkie, nýbrž rozvíjení mezinárodní dělby práce a zapojování národních ekonomik do širšího kontextu celé světové ekonomiky na bázi ekonomické kalkulace a využívání zbožně peněžních vztahů. Vytvářejí se tím i podmínky pro to, aby kvalitativně nová situace v mezinárodní socialistické dělbě práce byla posuzována a řešena kvalitativně novými opatřeními.